

УДК – 327(061.1ЄС)(477)

*Зуб Світлана,
співробітниця НН Інституту євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ВПЛИВ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ НА ПОЛІТИКУ ЄС ЩОДО СХІДНИХ СУСІДІВ

У статті визначено сучасні пріоритети відносин Вишеградської групи з Європейським Союзом щодо східних сусідів, зокрема з Україною, форми і потенціал впливу на формування європейської східної політики, враховуючи чинник сучасної кризи.

Ключові слова: Вишеградська група, Європейський Союз, східна політика, Україна.

Постановка проблеми. Для характеристики сучасного стану Європейського Союзу найчастіше використовують поняття «криза». У свою чергу, її умови впливають на потенціал Польщі, Чеської Республіки, Словаччини, Угорщини, об'єднаних у Вишеградській групі (В-4), здійснювати вплив на зміст європейської політики. За оцінками експертів, упродовж перших п'яти років перебування у складі ЄС країни В-4 не відігравали суттєвої ролі у формуванні його стратегії, більше того, навіть не прагнули цього, що пояснюється адаптацією до умов членства. Водночас у 2004 році, тобто напередодні приєднання до ЄС, центральноевропейським країнам вдалося шляхом просування спільної позиції поліпшити умови доступу до аграрних програм спільноти [3]. Найбільш візуалізованим прикладом впливу на європейські рішення стало лобіювання перегляду бюджету ЄС на 2007–2013 рр., в результаті чого була значно підвищена частка коштів структурних фондів, які спрямовувалися на потреби постсоціалістичних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив країн Вишеградської групи на політику Європейського Союзу щодо східних сусідів неодноразово ставав предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Доволі часто зазначена тема обговорюється на міжнародних форумах, що сприяє не тільки теоретичному осмисленню ролі центральноевропейських країн у сучасній системі міжнародних відносин, а й має важливе практичне значення для впровадження регіональних інтеграційних проєктів, демократизації суспільних процесів та засвоєння механізмів реалізації національних інтересів в умовах глобалізації. Діяльність країн Вишеградської групи відображається в науково-теоретичних напрацюваннях багатьох дослідників, а саме: П. Вагнера, Є. Кіш, І. Артємова, А. Кудряченка, М. Лендєл, Я. Логінова, Г. Месежнікова, С. Мітряєвої, Т. Стражая, В. Пулішової та інші.

Виклад основного матеріалу. У руслі політики Східного виміру ЄС, яка була запропонована Польщею у 2003 році, Вишеградською групою був запроваджений формат «В-4 +», який полягає у запрошенні представників України на робочі засідання «четвірки», зустрічі прем'єр-міністрів центральноевропейських країн. У другій половині 2000-х років, окрім визначення в якості пріоритету підписання асоціації між Європейським Союзом та східноевропейськими країнами, об'єднання надавало допомогу у реалізації Плану Україна – ЄС, розробці ідеї створення зони вільної торгівлі.

Водночас упродовж останніх років ініціативи країн В-4 вже стали об'єктом уваги європейських «важковаговиків» та наднаціональних інститутів, зокрема беручи до уваги їх прагнення поєднати євроатлантичні та європейські інтереси в умовах латентного геоекономічного та політичного конфлікту, що сформувався між США та Європою. Зокрема, мова йде про озвучені у 2011 р. наміри центральноевропейських країн створити бойову групу під командуванням Польщі, яка у 2016 р. повинна була стати повноцінним військово-політичним механізмом з окремими від НАТО повноваженнями.

Зазначимо, що в цілому центральноевропейські країни, навіть враховуючи економічні проблеми Угорщини, менше постраждали від фінансової кризи, аніж господарство та

соціальна сфера країн Південної Європи. При цьому економічний розвиток держав В-4 залишається вразливим, беручи до уваги залежність від європейських інвестицій та капіталу, а, як наслідок, орієнтованості економіки на експорт вироблених товарів [3]. Найбільш чутлива до зовнішньої кон'юнктури економіка Угорщини вже відчула і наслідки коригування бюджетно-фіскальної політики ЄС: країні, враховуючи надмірний дефіцит бюджету, було призупинено виплату ресурсів з Європейського фінансового стабілізаційного механізму, що було необхідною умовою для отримання кредиту МВФ.

Умови кризи спонукали країни Вишеградської групи до формування солідарної позиції у виробленні пріоритетів загальноєвропейської політики. Зокрема, у 2011 р. у Братиславській декларації прем'єр-міністрів В-4, яка була прийнята з нагоди 20-річчя об'єднання, країни запропонували посилити політику згуртування ЄС та реформувати його Спільну аграрну політику, зокрема у контексті підготовки бюджету на 2014 – 2020 рр. Така вимога пояснюється зацікавленістю нових членів ЄС у спрямуванні європейської допомоги на збалансування розвитку регіонів, а також у диверсифікації джерел енергоносіїв та відповідної інфраструктури, що теж було декларовано. Водночас центральноєвропейські держави, зокрема Чеська Республіка, розкритикували політику поглиблення інтеграції на різномірній, з соціально-економічної точки зору, території Європи. Для України значення має заява лідерів «четвірки» про готовність передати свій досвід соціально-економічних та політико-інституційних трансформацій сусіднім державам, використовуючи важелі зовнішньої політики ЄС [9].

На даний момент уточнення пріоритетів економічної політики ЄС має наслідком формування нових ситуативних союзів країн, які поділяють спільні інтереси. Щодо впливу на формування Східної політики ЄС, такими партнерами В-4 стали, насамперед, Естонія, Литва і Латвія, які упродовж останніх двох років теж декларували безумовну підтримку європейським прагненням України. У 2012 році намітилася тенденція до ширшої взаємодії країн Балто-Чорноморської осі, свідченням чого є зустріч у лютому 2013 р. у Гданську міністрів закордонних справ країн Вишеградської групи, Прибалтики, Скандинавських країн, взаємодія яких є вигідною з економічної точки зору і є певною протигагою зближенню Німеччини і Франції з Росією. На зустрічі В-4 упродовж 2012р. також запрошувалися очільники Словенії, Болгарії, Румунії, тобто інших постсоціалістичних країн-членів ЄС, що, у поєднанні із стратегічним союзом Польщі з Румунією, означає посилення претензій Варшави на регіональне лідерство серед постсоціалістичних країн, які є членами ЄС чи претендують на цей статус. Іншими пріоритетними питаннями взаємодії країн В-4 є забезпечення енергетичної безпеки регіону включно з модернізацією існуючої та будівництвом нової енергетичної інфраструктури, налагодження співробітництва у сферах оборони та безпеки і, зокрема, враховуючи фактор очікуваного скорочення військової присутності НАТО. Взаємодія з північними країнами, з точки зору національних інтересів, є важливою вже тому, що Швеція, Фінляндія разом із Данією та Нідерландами формують групу найбільших критиків політичної ситуації в Україні. Водночас міністри закордонних справ країн Вишеграду оприлюднили підтримку європейському вибору країн Східного партнерства, а також закликали Україну виконати умови підписання Угоди про асоціацію з ЄС, які були сформульовані у Висновках Ради ЄС (міністрів закордонних справ Європейського Союзу) у грудні 2012 р. [1].

Зауважимо, що формування ширшої за змістом та переліком учасників конфігурації співпраці належить до пріоритетів головування Польщі у В-4 (липень 2012 – червень 2013 рр.), яка визначила серед завдань діяльності у середовищі інститутів ЄС також:

- просування спільних інтересів щодо довгострокового фінансування на період 2014 – 2020 рр., враховуючи пріоритети Європейського інструмента сусідства і партнерства;
- налагодження співробітництва у сфері оборони та безпеки, зокрема створення у 2016 р. Вишеградської Бойової групи Європейського Союзу, до участі у функціонуванні якої запрошено також Україну;

- надання більшої ваги політиці вирівнювання всередині ЄС, збереження пропорцій фінансування Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фонду згуртування при одночасному запровадженні Спільних стратегічних рамок;
- розвиток різних видів інфраструктури на території ЄС, враховуючи потребу диверсифікації поставки енергоносіїв з Росії, обговорення можливостей видобутку сланцевого газу, поклади якого є на території Польщі, Угорщини, Литви, Румунії, Болгарії та України;
- просування ініціативи «Східного партнерства», зокрема залучення більших фінансових ресурсів в рамках бюджету ЄС на 2014 – 2020 рр.;
- залучення організацій громадянського суспільства, зокрема Форуму Східного партнерства, до формування та реалізації європейської політики;
- відкриття для партнерів можливостей агентств та програм, зокрема молодіжних та освітніх.

Водночас до східноєвропейських країн, включно з Україною, Вишеградською групою були спрямовані заяви щодо:

1. Дотримання принципів поваги до прав людини, верховенства права взагалі, інших демократичних стандартів.
2. Недопущення вибіркового правосуддя.
3. Налагодження співробітництва з громадянським суспільством.

Позаяк лобістського потенціалу центральноєвропейських країн очевидно не вистачає для просування власної позиції у середовищі решти членів ЄС, а кількість голосів, якими розпоряджаються в європейських інститутах країни Вишеграду та їх північні сусіди, не може скласти кваліфіковану більшість, то їх стратегічним завданням є отримання підтримки держав, які мають велику економічну, політичну та інституційну вагу, насамперед, Німеччини та Франції. Вже тепер завдяки новим форматам взаємодії з цими країнами, що почали формуватися у контексті підготовки та прийняття фінансової перспективи на 2014 – 2020 рр., країнам В-4 вдалося досягти згоди про укладення вигідних для них контрактів конкурентоздатності і зростання. Водночас для європейських важковаговиків на початку 2013 р. була важливою підтримка центральноєвропейських країн у питанні зміцнення обороноздатності Європи, зокрема об'єднання їх військових потенціалів та Веймарського трикутника.

Зауважимо, що, незважаючи на зближення європейських пріоритетів країн В-4, їх інтереси відзначаються і відмінностями, існування яких слід брати до уваги. Так, Угорщина найбільше постраждала від кризи, однак вже зуміла за результатами 2012 року зменшити дефіцит бюджету. Водночас євроскептицизм, який доповнюється авторитарними тенденціями в управлінні, змушує європейські інститути приділяти цій країні особливу увагу. При цьому, падіння рейтингу правлячої партії ФІДЕС за рік до запланованих на весну 2014 р. парламентських виборів спонукав прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана шукати підтримку угорців, які перебувають за кордоном, надаючи їм можливість скористатися виборчим правом через здобуття угорського громадянства. Однак політика подвійного громадянства вже сформувала протистояння із Словаччиною, та, враховуючи латентний конфлікт з Україною з приводу регулювання цього статусу для угорців, що проживають на території Закарпатської області, може ускладнити вироблення спільної позиції В-4 з приводу пріоритетів співробітництва зі східноєвропейськими партнерами [6]. Водночас нейтралізує ці розбіжності, насамперед, Дунайська стратегія розвитку, яка була схвалена ЄС з ініціативи Будапешту, а також роль «мосту», яку відіграє ця країна між центральноєвропейськими та балканськими країнами.

Словацька Республіка, незважаючи на повторне формування лівоцентристського уряду Р. Фіцо весною 2012 р., не лише не відмовилася від зовнішньополітичної місії поширення демократичних цінностей у країнах Західних Балкан та Східної Європи, яка була започаткована у 1998 – 2006 рр. правоцентристськими коаліціями, але й додала до своєї проєвропейської політики реалізму технократичного характеру, припинивши ескалацію

більшості конфліктів європейського масштабу. Мова йде про безболісне виділення внеску в Європейський стабілізаційний механізм, на відміну від демаршу 2011 року, уникнення критики Угорщини за її політику підтримки закордонних угорців, відчутна лібералізація візового режиму, зокрема з Україною, яка має сприяти поживленню торгівлі та інвестування у словацьку економіку [8]. Позаяк Словаччина є єдиною державою Вишеграду, яка входить до складу євросони, то вона вимушена найтісніше координувати свою економічну політику з країнами ядра ЄС.

Польща зазнала найменших втрат від дії кризи, продемонструвавши упродовж останніх років навіть зростання, що вивело її до переліку шести найбільших європейських економік. Відповідно до проекту бюджету на 2014 - 2020 рр., Варшава набуває статусу найбільшого отримувача допомоги ЄС серед усіх країн-членів (майже 106 млрд євро) [2], а у регіоні Центральної і Східної Європи відіграє роль своєрідного інтеграційного центру для колишніх постсоціалістичних країн, про що вже було вказано вище. Водночас, беручи до уваги, що Варшаві у другій половині 2011 р., тобто у період головування в ЄС, не вдалося реанімувати ініціативу «Східне партнерство» як пріоритетний інструмент східної політики, то Польщі упродовж наступних років доводиться це робити за рахунок союзництва з сусідніми малими державами та дипломатичним шляхом з Німеччиною.

Чеська Республіка залишається, за оцінками інвесторів, найбільш привабливою для вкладення капіталу, зокрема беручи до уваги прозору податкову систему, розвинуту інфраструктуру та близькість до європейського центру [5]. Президент Мілош Земан, на відміну від свого попередника, євроскептика В. Клауса, є «єврофедералістом» і прихильником введення єдиної європейської валюти – євро [4]. При цьому, основні пріоритети зовнішньої політики ЧР, які були сформульовані у липні 2011 року, передбачають, що окрім орієнтації на НАТО і США у сфері безпеки, основними економічними партнерами Праги будуть залишатися Німеччина і Польща, що означає формування так званої «центральноєвропейської вертикалі». Чеська Республіка також, подібно до Угорщини, відмовилася від регіонального лідерства у Центральній і Східній Європі на користь Польщі, нарощуючи активність у середовищі інших країн ЄС.

Зауважимо, що оскільки Європейський Союз не отримав від США очікуваної допомоги у подоланні фінансової кризи, що сприяє формуванню конфлікту між цими центрами сили, країни «Нової Європи», які дотримуються атлантичної геополітичної орієнтації, вимушені балансувати між європейськими та іншими зовнішньополітичними пріоритетами [7]. Водночас, з їх інтересами, враховуючи узгодженість позицій «четвірки», вимушені рахуватися інші члени ЄС, зокрема пам'ятаючи про перешкоди, які створювали Чеська Республіка та Польща у 2008 – 2009 рр. у процесі ратифікації Лісабонського договору. Таким чином, можна вважати що країни В-4 знаходяться на стадії облаштування певної ніші у європейській політиці, яка дозволить підвищити їх колективну роль та легше захищати національні інтереси.

Висновки. Аналізуючи вплив країн Вишеградської групи на політику Європейського Союзу щодо східних сусідів, варто зауважити, що Польща залишається прибічником євроінтеграційних прагнень України, оскільки саме цей формат допоможе вирішити, на думку її посадовців, проблему дотримання демократичних стандартів і вибіркового правосуддя.

Водночас, навіть узгодження політики центральноєвропейських країн в рамках Вишеградської групи, зростання її ефективності та технократичності шляхом уникнення конфліктних ситуацій в умовах кризи, входження у склад тимчасових внутрішньоевропейських альянсів не гарантує просування спільних інтересів в рамках інститутів ЄС. Узгоджені позиції з урядами європейських країн можуть бути нівельованими після зміни парламентських коаліцій у країнах-партнерах [3]. Окрім того, слід брати до уваги наростання розбіжностей між Францією та Німеччиною, які мають різні погляди на подолання кризи та соціальні пріоритети в її умовах, а також відвертий скептицизм щодо можливостей поглиблення інтеграції чи, принаймні, збереження її сучасного стану. Окрім

того, виборчі цикли у країнах В-4 не є гармонізованими, що означає залежність результатів діалогу «четвірки» від характеру європейських програм урядів та президентів, які переобираються у Варшаві, Будапешті, Празі та Братіславі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висновки Ради ЄС по Україні (11/12/2012) 3209-е засідання Ради міністрів закордонних справ Європейського Союзу, Брюссель, 10 грудня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2012/2012_12_11_1_uk.htm.
2. ЕС может увеличить помощь Польше в следующем семилетнем бюджете до 106 млрд евро [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economics.unian.net/rus/news/156865-es-mojet-velichit-pomosch-polshe-v-sleduyuschem-semiletнем-byudjete-do-106-mlrd-evro.html>.
3. Лендьел М.О. Сучасний потенціал впливу Вишеградської групи на формування політики Європейського Союзу щодо України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / М.О. Лендьел. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1127/>.
4. Новый президент Чехии обещает приеднания країни до еврозони через 5 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/558150-noviy-prezident-chehiji-obitsyaе-priednannya-krajini-do-evrozoni-cherez-5-rokiv.html>.
5. Перші прямі президентські вибори в Чеській Республіці. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1092/>.
6. A blow for Viktor Orban Support for the prime minister seems to be fading fast [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/news/europe/21569456-support-prime-minister-seems-be-fading-fast-blow-viktor-orban>.
7. Press statement following the meeting of Prime Ministers of the Visegrad Group (V4) countries, President of the French Republic and the German Chancellor [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2013/pressstatement-of-the>.
8. Slovakia's foreign policy року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/01/slovakia-0>
9. The Bratislava Declaration of the Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on the occasion of the 20th anniversary of the Visegrad Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/2011/the-bratislava>.

Zub Svitlana. INFLUENCE OF THE VISEGRAD GROUP COUNTRIES ON THE EU POLICY CONCERNING ITS EASTERN NEIGHBOURS.

The article deals with the current priorities of the Visegrad Group relations with the European Union's eastern neighbours including Ukraine, shape and potential of impact on the formation of European eastern policy, taking into account the factor of the present crisis.

Keywords: *Visegrad Group, European Union, Eastern policy, Ukraine.*